

## KÁPLÁNY GÉZA PÁLYAFUTÁSA

HANGYÁL ZS. ANNA

Egyik kiváló, alighogy nyugdíjba ment pályatársunk, akit az Akadémiai Könyvkiadó az új magyar közép-lexikon könyvtári-könyvtárosi szócikkeinek megírására kért fel, nemrég ezt mondta: „Meglepően kevés cikket, tanulmányt találtam Káplány Gézáról, nehéz volt belőlük kellően alapos portréját összehoznom.” A Könyvtári Figyelő e részletező pályakép közzétételével valamint törleszteni kíván a kétségtelen adósságból. Jó alkalmat ehhez a hosszú ideig éppen az ő nevével fémjelzett intézmény, az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár alapításának századik évfordulója kínál. Annál is inkább, mivel ez az intézmény, amelyet akkor még Technológiai Könyvtárnak hívtak, az ő munkásságának köszönhetően vált korszerű – „extrovertált” – szakkönyvtárrá, s indult el a különféle dokumentációs és információs szolgáltatások kifejlesztésének az irányába. A káplányi életmű „üzenetei” ezért ma is időszzerűek, s abban foglalhatók össze: haladni, de megalapozottan, szervesen építkezve. Vagy hogy az általa leírt szavakkal éljünk: „Jó vagy rossz, amit a könyvtáros idő folyamán produkál; a helyes, a jó mindig értékes segítség marad, a helytelent, a tévest soha nem lehet egészen eltüntetni.” S ez nem akármilyen intelem.

Káplány Géza 1880. február 4-én született Erzsébetvárosban (Kisküküllő m.). Atyja, id. Káplány Géza, nagyhírű ítélőtáblai bíró volt, akitől fia írói hajlamait örökölte; neves jogi művek mellett szerzője a Tövisék és virágok c. verseskötetnek is.<sup>1</sup>

Kilenc gyermek közül Géza a legidősebb. Elemi és középiskolai tanulmányai után (Budapest, Szeged) 1894-ben a Ludovika Akadémia tisztképző tanfolyamának növendéke lett, 1898-ban avatták hadnaggyá.

Első állomáshelye Marosvásárhely, majd Szegedre kerül. Itt, mivel a hadnagyi képe- sítés nem jelentett egyúttal érettségi bizonyítványt, leteszi az érettségit (1905). Nagy lehetőségek állnak a kiváló képességű fiatal tiszt előtt, főhadnagynak léptetik elő, de benne ekkor már egészen más szándékok érlelődnek.

„. . . a katonai pálya, melyet egy 14 éves gyermek könnyen hevülő készségével, de némi részben atyámnak, kinek nagy családjával folyton küszködő, igen szerény anyagi viszonyok között kellett egymásután felnövő számos gyermekéről gondoskodnia, az ő akkori legjobb belátása szerint és könnyebbségére választottam, amint azt untalan tapasztaltam, nem felelt meg hajlamaimnak, tehetségemnek, gondolkodásomnak . . .” – írja 1913-ban *Milch* Gézának írt önéletrajzi vázlatában.<sup>2</sup>

1906-ban megnősül, majd 1907 májusában lemond tiszti rangjáról. Lemondásának oka, hogy szabad emberré váljon, gondolatait szabadon kifejthesse. 1908-ban jelenik meg *A ma militarizmus* c. munkája, amelyben – elsőként Magyarországon – bíráltni meri az

akkori hadsereget. A tanulmány óriási feltűnést kelt, megdöbbentő igazságokat mond el a militarizmusról és a háborúról: „. . . a magántulajdon, a tőke és a szerzett jogok és kiváltságok védelmében merül ki, s a dolgozó kizsákmányolt többséget csak annyiban érdeklí, amennyiben ezek az érdekek szipolyozó törekvéseket tartalmaznak a nemzet teste ellen vér- és pénzáldozatok címén.”

Még 1907-ben beiratkozik a Pázmány Péter Tudományegyetem Jogi, majd a Bölcsészeti Karára; itt megszakításokkal 8 félévet abszolvál (1907–1928). Filozófiai és társadalomtudományi előadásokat hallgat. E tanulmányai során kerül kapcsolatba *Jászi Oszkárral* és *Szabó Ervinnel*. Ez utóbbi tanácsára 1909-ben családostul, immár két gyermekkel Párizsba költözik, ahol gyarapítja francia és angol tudását és folytatja filozófiai és társadalomtudományi tanulmányait: „. . . egy éven át a párizsi École des Hautes Études Sociales főiskolájának filozófiai, pedagógiai, közgazdasági és publicisztikai tanfolyamait hallgattam, de sűrűn látogattam a Sorbonne és a Collège de France előadásait is . . .”<sup>3</sup>. Francia és angol nyelvtudása mellett jól olvas olaszul. Egy ideig Londonban tartózkodik, de Svájcot, Németországot, Itáliát ugyancsak bejárja.

1911-ben tér vissza Magyarországra. Míg párizsi tanulmányaiban felesége vagyona támogatta, idehaza nyelvtanítással, fordításokkal, cikkírással foglalkozik. Előadásokat tart a Társadalomtudományi Társaságban, majd a Galilei Körben. A Társadalomtudományi Társaság Szabadiskolájának igazgatósági tagja.

1912-ben pedagógiai szakfolyóiratot indít Szülő és Gyermeek. Szülők iskolája. Csáládi gyermeknevelési folyóirat címen, de csak az első szám jelenhetett meg az akkori általános érdektelenség következtében.

1913-ban hivatali állásért folyamodik, s ez évben Szabó Ervin biztatására a Kereskedelmi Múzeum könyvtártisztje lesz.

1914-ben népfelkelő gyalogosként hívják be. 1916-ban orosz hadifogságba kerül. Tudásvágyára jellemző, hogy fogsága idején jól megtanul oroszul. 1920-ban kerül haza, és ismét elfoglalja munkahelyét. A Technológiai Iparmúzeum és Anyagvizsgáló Intézet fennállásának 40. évfordulóján a kereskedelmi miniszter Káplány Géza könyvtártisztet a megszüntetett Kereskedelmi Múzeum könyvtárából az Iparmúzeum könyvtárába helyezi át (1923. június 27.).

Első feladatának a közel 30 000 kötet rekatalogizálását (az akkori szakzsargon szerint „reorganizációját”) tekinti. Világosan látja, hogy az „egyetlen gyakorlati irányú rendszer” a decimális osztályozó rendszer, vagyis az ETO.

„Az addig avult, a kezdeti csekély méretekhez szabott, s a mintegy önmagát kinőtt alfabetikus jelzetű szakrendszer alapján rendezett katalógus és pótkatalógus helyett az egész könyvanyag bibliográfiai új feldolgozása lett folyamatbavéve és pedig az amerikai Dewey-féle Classification Decimal, illetve a Bruxelles-i Institut International de Bibliographie által szerkesztett, ill. átdolgozott Manual du Répertoire Bibliographique Universal szakbeosztási rendszere alapján.”<sup>4</sup>

A nagy munkát egyedül végzi, megszakítás nélkül 1930-ig, egyes források szerint 1931 végéig. Az eredmény két új katalógus, amely az akkori szakmai követelményeknek teljesen megfelelt. Az egyik a „decimális rendszerű szakkartoték”, a másik pedig az „alfabetikus rendszerű szerzői kartoték”. E két katalógussal veti meg Káplány Géza a korszerű

tájékozottatás alapjait a Technológiai Könyvtárban. „Egy könyvtár csak akkor lehet hivatalos magaslatán – írja, ha olvasóközönsége legkülönlegesebb igényeit is lehetőleg azonnal kielégíteni képes, ha az olvasót fáradtságos és időt rabló, sokszor téves irányú és bizonytalan kimenetelű kutatásoktól megkímélve, bármely irányban kielégítően, gyorsan tájékoztatja.”<sup>5</sup>

Tervezi a „fontosabb szakfolyóiratok maradandó értékű cikkeinek bibliográfiai fel dolgozását és kartotékokba sorolását”, de egyedül nem tud megbirkózni ezzel a hatalmas feladattal.

A rekatalogizálás módot nyújt neki arra, hogy korszerűen értelmezze és tisztázza a címléírás vonatkozásait is. Az impresszum adatok sorrendjét illetően a Fővárosi Könyvtár gyakorlatát veszi alapul: megjelenési hely, kiadó, év. A lapszám megjelölésére a kis „p” betűt használja. A könyvek alakját tekintve három formátumot különböztet meg: oktáv alak (26 cm-es gerincmagasság), kvart alak (26–35 cm-es gerincmagasság), fólió alak (35 cm-en felüli gerincmagasság). E három nagyságrendnek megfelelően bevezeti az *A–B–C* betűjeles numerus kurrens raktározási rendszert. Folyóiratoknál *D* a fólió, *E* a kvart, és *F* az oktáv alak betűjele.

A katalogizálás folyamán a felvételi cédulákat két példányban készíti el, egyik kerül a törzskatalógusba, a másik naptári év szerinti besorolásban mint akcessziós címanyag kerül lerakásra. Ebből először is könnyen megállapíthatók (az alfabetikus, ill. vezérszavas összeállításnak köszönhetően) az év folyamán beérkezett művek (rendelések kiírásánál jó támpont), másodszor ez az „. . . akcessziós címanyag rendelkezésre áll arra is, hogy esetleges publikálás céljára nyomdailag is felhasználható legyen.”<sup>6</sup> Ezt az akcessziós cédulanyagot nyomatja ki később a *Műszaki Bibliográfiai Közlemények* c. sorozatban.<sup>7</sup>

Káplány Géza figyelme nemcsak a módszertani tennivalókra irányul. Új raktárápítésre kér ajánlatokat. Az akkor legkorszerűbb Ganz–Vajda rendszerű, szabadalmazott vasszerkezetű raktár 1927 nyarán készül el.

Az új raktárt két földem osztja három szintre. Az állományt az egyes emeleteken drótvéghálózattal ellátott modern könyvvállványzaton tárolják. Ez gazdaságos helykihasználást, nagyobb tűzbiztonságot és nagyobb tisztaságot tesz lehetővé, mint a korábbi raktározási módok. A raktárnak közvetlenül az olvasóterem mellé való telepítésével az olvasók kiszolgálása is gyorsabbá válik.

E munkálatok megteremtik az előfeltételét annak, hogy a könyvtár látogatottsága évről évre növekedjék. 1929-ben országos viszonylatban a harmadik helyen áll:<sup>8</sup>

Fővárosi Könyvtár	160 604 olvasó
Egyetemi Könyvtár	54 799 olvasó
Technológiai Könyvtár	20 169 olvasó

Az állománygyarapodás tekintetében azonban az ország nagykönyvtárai között még az utolsó helyre szorul, 1921–1929 között mindössze 3836 kötet a könyvvállomány gyarapodása.<sup>8</sup>

Az olvasók 1929-ben fognak össze első ízben a könyvtárért. Emlékiratot intéznek a kereskedelmi miniszterhez, amelyben kérik, hogy az országnak ezt az „. . . ezidőszert egyetlen nyilvános műszaki könyvtárát fejlessze ki a kor igényeihez képest és lássa el a szakirodalom összes érdekes termékével.”<sup>9</sup>

Az „öntevékeny olvasói megmozdulás” mögött valójában Káplány Géza taktikai lépése áll. Az eredmény jelentős összeg (10 000 Pengő) az állomány gyarapítására.<sup>8</sup>

A műszaki szakemberek egyre tisztábban látják a könyvtár fontosságát: „Kétségtelen, hogy az iparos szakembernek az ő mindennapi nehéz munkájához semmi sem nyújthat érdekesebb, nélkülözhetetlenebb, igazibb segítséget, mint éppen szakművekkel, s folyóiratokkal gazdagon ellátott, jól szervezett, modern szakkönyvtár . . .”<sup>10</sup>

A korabeli kultúrpolitikai célkitűzések azonban nem kedveznek a könyvtárak fejlődésének. A könyvtárak „. . . nagymértékben a könyvtári fenntartó különös megértő jóindulatára vannak utalva . . . , lehetséges-e tehát azon csodálkozni, hogy az illetékesek, akik az állami pénzeszsákot bekötve tartják, a könyvtárak igényeivel szemben gyanakvóak, s csupán annyit engedélyeznek, amennyivel a könyvtárat a víz színén lehet tartani.”<sup>11</sup>

Pedig a „. . . könyvtárak ma már nem csupán a könyvek tárházai, nem pusztán könyvtárak többé, hanem úgy a könyvek belső organizációját, mint pedig a kutatási technikát illetően tudományos bibliográfiai laboratóriumokká váltak. Különösen érvényes ez a megállapítás a műszaki könyvtárügyre vonatkozóan, hiszen az iparnak a műszaki tudományokkal való szoros kapcsolata, s az alkalmazott tudományoknak az ipar fejlődésére vonatkozó jelentősége ebben a korszakban már olyannyira kétségtelen, miszerint elmondhatni, hogy az ipar e tudományok segítsége nélkül úgyszólván egy lépést sem tehet előre.”<sup>12</sup>

Az emlékirat fenntebb leírt sikerén felbuzdulva, nagyszerű, harcos, a maga nemében egyedülálló mozgalom indul meg. A Technológiai Könyvtár és olvasói között létesült szövetség lesz éveken át a könyvtár fejlődésének egyedüli biztosítója. Ez a széles körű „könyvtári aktíva” élénk visszhangra talál nemcsak a napi- és szaksajtóban, hanem a hazai műszaki és ipari körök különböző rétegeiben is. A mozgalom társadalmi jellegű és végig az is marad.

1929. február 19-én 60 aláírással kis „értesítés” jelenik meg a könyvtár hirdetőtábláján, amely először hívja össze mindazokat, akik „kedvelt könyvtárunk fejlődését és gyarapodását a maguk részéről is kívánatosnak tartják”.<sup>13</sup>

1930. április 24-én hívják össze a Technológiai Könyvtár Barátainak Egyesülete (a továbbiakban: TKBE) első közgyűlését. Alapszabályait 1930 októberében hagyja jóvá a belügyminiszter.<sup>14</sup>

#### *Az egyesület célja*

„. . . A Technológiai Könyvtár folyamatos fejlődésének és gyarapításának előmozdítása az Egyesület rendszeres anyagi támogatásával, . . . a könyvtár és a hazai műszaki és ipari szakközönség legszélesebb rétegei között a kapcsolat kiépítése és fenntartása, . . . a szakkönyvek és szakfolyóiratok fontosságának megfelelő propagálása, . . . műszaki és ipari körökben a könyvtárlátogatás szükségességének propagálása, . . . összeköttetések létesítése külföldi hasoncélú létesítményekkel s az ebből származó előnyöknek a könyvtár javára történő felhasználása. Az Egyesület feladata továbbá a könyvtár gyűjteményeit vagy használatát, valamint bibliográfiai munkásságát ismertető időszakos vagy önálló szakirodalmi munkák kiadása . . .”<sup>15</sup>

„. . . az Egyesület teljes erkölcsi erejének latbavetésével törekedjék . . . , hogy a könyvtár fejlődése és gyarapodása megfelelő állami dotációval biztosíttassék, továbbá a hazai műszaki és ipari érdekeltségek, testületek és magánosok a könyvtár gyarapodásához könyv- és folyóiratadományokkal vagy pénzbeli támogatással járuljanak hozzá.”<sup>16</sup>

1931 januárjában az egyesület segítségével megjelenik a Magyar királyi Technológiai Intézet Nyilvános Könyvtára testületi kiadványaként „a könyvtár fejlesztését szolgáló *Bibliográfiai Közlemények*” első száma Káplány Géza szerkesztésében. Ez a közismert *Műszaki Bibliográfiai Közlemények* címet a második számtól kezdődően viseli (1931 október). A terv szerint négy számot kívántak közzétenni évente. A könyvtárral kapcsolatos közérdekű közléseken kívül a kiadvány rendszeresen beszámol a TKBE munkájáról is. Megkezdte az 1923 óta beszerzett könyvek jegyzékének ETO szakrendben történő közlését. E műszaki bibliográfiák összeállítója ugyancsak Káplány Géza, mint ahogy kevés cikk kivételével a füzetek írójának is őt tekinthetjük, szerkesztőségi cikkek, nevével jelzett tanulmányok stb.).

A MBK-ból huszonnyolc füzet jelent meg 1931–1950 között, de az utolsó már nem Káplány Géza szerkesztésében. Az első magyar műszaki bibliográfiai „folyóiratnak” is tekinthető időszakos kiadvány a szakemberek egyöntetű helyeslésével találkozott.<sup>17</sup>

Az 1931. év gazdag erkölcsi és anyagi sikerrel zárult ugyan, de a további években a gazdasági válság erősen visszahat a könyvtárra. Hovatovább az a veszély fenyeget, hogy új anyagot nem is tudnak az olvasók rendelkezésére bocsátani, „. . . így a Technológiai Könyvtár már nem cselekvő könyvtárként fejtheti ki működését, hanem műszaki archívummá alakul át.”<sup>18</sup>

Memorandumok, parlamenti interpellációk eredményeként 1 fő „kiszolgáló személyzettel” bővül a könyvtári létszám. Az olvasóforgalom változatlanul növekszik, szükségessé válik az olvasóterem bővítése.

A szóbeli könyvtári tájékoztatás ugyancsak Káplány feladata. Ennek jellemzésére álljon itt egy, a TKBE rendes közgyűlésén elhangzott felszólalás, nevezetesen *Miskolczi József*: „Külföldi tartózkodásom során sok hasonló intézményt volt alkalmam megtekinteni, s azok berendezése talán szebb és tökéletesebb volt, de sehol olyan jó kartoték-katalógust, s oly készséges felvilágosításokat és szolgálatkészséget nem találtam, mint a Technológiai Könyvtárban.”<sup>19</sup>

A Technológiai és Anyagvizsgáló Intézet nagytermében 1933. június 30-án a Mérnöki Kamara, a kereskedelmi és iparkamarák, az ország számottevő ipari, kereskedelmi érdekképviselői részvételével a könyvtár alapításának 50. évfordulója alkalmából ünnepi ülést tartottak. Az elért eredmények méltatása mellett kénytelenek megállapítani, hogy a gyarapodás megállt.<sup>20</sup> A könyvtár ilyen jellegű elhanyagoltsága lassan közüggé válik, Káplány Géza a sajtó nyilvánosságán keresztül igyekszik „sorvado könyvtára” számára támogatást keresni.<sup>21</sup>

A könyvtár látogatottsága a sok nehézség ellenére is egyre nő. 1935. január 30-án a meglévő mellett újabb 70 személyes olvasóterem létesült, de kevéssel megnyitása után már az is kicsinek bizonyult. Ezért csakhamar felvetődik 100 személyessé történő átalakításának kérdése. Az olvasóforgalom növekedése mögött a szakfolyóiratok iránti megnövekedett érdeklődés rejlik. 1930-ban 22 767, 1935-ben 57 014 volt a könyvtárat látogatók száma.<sup>22</sup>

Ebben az évben nevezik ki Káplány Gézát főkönyvtárossá. Az új főkönyvtáros világszerte látja, hogy a magyar technikai tudás és ipari felkészültség csak akkor tud lépést tartani a külfölddel, ha: „... a már kötelezővé vált iskolai általános műveltség elsajátításához hasonlóan a technikai műveltség megszerzését és az ipari szakképzettség fokozását is minél jobban megkönnyítjük azok részére, akiknek erre az ország nagy- és kisiparának fejlesztése és megszilárdítása érdekében szükségük van. Egy minden ízében korszerű és jól felszerelt gazdag állományú nyilvános szakkönyvtár létesítése ma már olyan követelmény, mely éppen a mai viszonyok mellett az ország ipari boldogulása szempontjából lényeges előfeltétel, az egyének ezrei szempontjából pedig jóformán kenyérkérdést jelent.”<sup>23</sup>

A TKBE küldöttsége 1936. január 24-én felkereste az iparügyi minisztert, és átnyújtotta „Felirat”-át. E felirat szerzője kétségtelenül Káplány Géza. Stílusa, logikai rendje, szakmai értéke egyaránt ezt támasztja alá.<sup>24</sup>

Hét pontban foglalja össze a könyvtár további fejlődését biztosító „kívánalmakat”. Említésre méltó kettő belőlük: a könyvtár gyarapítására költségvetésszerűen biztosított állandó összeg szolgáljon, továbbá a könyvtár nevét változtassák Országos Ipari Műszaki és Gazdasági Könyvtárra.

1936 áprilisában írja meg Káplány Géza „*Technikai könyvtárak korszerű problémái, különös tekintettel a Technológiai Könyvtárra*” című cikkét.<sup>25</sup> Ebben rámutat arra, hogy „... a modern szakkönyvtárak igazi használhatóságát nem is annyira a könyvek végtelen száma, mint inkább az a körülmény determinálja, hogy milyen mértékben képesek szakirodalmi kérdésekben lehetőleg teljes referenciaanyagot szolgáltatni.”

1936-ban a könyvtár egy újszerű propagandaformával élve, részt vesz a Budapesti Nemzetközi Vásáron a „Tudomány a magyar ipar szolgálatában” nevű pavilonban.<sup>26</sup>

1937 májusa egy tanulmány születésének időpontja. A címe: *A könyvtárosi élethivatás a könyvtárosképzés tükrében*.<sup>27</sup> Ez a nemrég alakult Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete és a budapesti közkönyvtárak együttes rendezésében szervezett első magyar könyvtárosképző tanfolyam munkálatait és eredményeit ismerteti: „... a modern könyvtárvezető ma már nem annyira konzervátor, könyvtárőr, mint inkább organizátor, tehát a praktikus tapasztalat embere...” „... a most végző első könyvtárosképző tanfolyam jótétemény volt a szakkönyvtárak fiatal személyzetére nézve, sokat láttak, sokat tanultak, sokat tapasztaltak... , de ezenkívül bizonyára valami fontosat is nyertek, amit úgy hívunk könyvtárosi öntudat.”<sup>28</sup>

Pálffy Miklós már 1937-ben felveti a Technika hasábjain a műszaki Központi Címjegyzék megszervezésének szükségességét a Technológiai Könyvtár keretein belül.<sup>29</sup> A Magyar Könyvszemle e kérdéssel foglalkozó cikke szerint ez a KC tartaná nyilván Magyarország területén a kutatás céljaira kifejezetten felhasználható vagy kikölcsönözhető összes műszaki irányú folyóiratot, illetőleg ezek pontos hollétét. Emellett irodalmi adatgyűjteményeket (bibliográfiákat) szerkesztene, és minden irányba úgy tevékenykednék, hogy a szaktájékoztatót elősegítse.

Káplány figyelmét egyre inkább a párizsi dokumentációs világkongresszus (1937. augusztus 16–21.) előmunkálatai kötik le, ahol Magyarországot rajta kívül dr. *Trócsányi György* (Képviselőház Könyvtára), dr. *Witzmann (Veredy) Gyula* (Székesfőváros Nyilv-

nos Könyvtára) és dr. *Krisztics* Sándor (Szociográfiai Intézet igazgatója) képviselik.<sup>31</sup> A kongresszuson a magyar küldöttek többször felszóltak. E kongresszus után Káplány a Könyvtáros Egyesület Nemzetközi Szövetségének (IFLA) 10. ülésén vesz részt. Hazautaztában több külföldi nagykönyvtárat látogat meg (Drezda: Technische Hochschule, Lipcse: Deutsche Bücherei, Düsseldorf: Verein Deutschen Eisenhüttenleute, Essen: Kruppsches Bücher – Halle, München: Deutsches Museum).<sup>32</sup>

A Nemzetközi Dokumentációs Szövetségben (FID), ill. jogelődjében való magyar részvétel egyébként Szabó Ervin, a Fővárosi Könyvtár igazgatója és *Mandelló* Gyula egyetemi tanár nevéhez fűződik, és a nemzetközi bibliográfiai együttműködés megszervezését célozza. A két világháború között Káplány Géza tartja a kapcsolatot a FID-del, amelynek ezekben az években egyre inkább a dokumentáció és a dokumentációs együttműködés vált központi témakörévé. Hazatérve *Ipari dokumentáció* címmel számol be tapasztalatairól a Magyar Racionalizálási Bizottság 1938. március 31-i ülésén. Ez a beszámoló később nyomtatásban is megjelenik.<sup>33</sup>

1938. május 20-án Budapesten megalakul a Magyar Ipari Dokumentáció Előkészítő Bizottsága, amelynek munkatervezetének 3. pontja azt mondja ki, hogy „a Bizottság a Technológiai Könyvtár útján csatlakozik a hágai Fédération Internationale de Documentation-hoz, s annak munkájában közvetlenül is részt vesz”. Ezt követően 1938. június 14-én a Magyar Mérnök- és Építészegylet nagytermében Alingh *Prins* dr., a FID elnöke tart előadást a dokumentációval kapcsolatos problémákról.

Káplány Géza ezidőtájt igen tevékeny egyesületi életet él. Az IFLA 1938. július 5-én Bruxelles-ben tartott évi ülésén ő képviseli a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületét, amelyben ekkor a könyvtári szakosztály elnökhelyettese. Utazását felhasználja néhány olyan könyvtár és dokumentációs központ meglátogatására és tanulmányozására, amelyek fontosak lehetnek a megalakítandó Műszaki Forrás- és Adattudakozó Központ számára (Berlin-Charlottenburgi Technische Hochschule Könyvtára, Verein Deutscher Ingenieur berlini könyvtára, Deutscher Normenausschuss stb.). Majd szeptemberben Oxfordba utazik, hogy e hónap végén (21–26. között) részt vegyen a FID XIV. Nemzetközi Konferenciáján, amely a dokumentációs központok és könyvtárak közti együttműködés kérdéseivel foglalkozott. Előtte Hágában tölt három napot, a holland szabadalmi hivatal könyvtárát és a vele kapcsolatban lévő Nederlandsch Institut voor Documentatie en Registratuur dokumentációs karterekanyagát tanulmányozza. (Az intézet igazgatója a már említett Alingh *Prins*.)<sup>34</sup>

1939 júniusában új tanulmánya jelenik meg, *A mérnökszellem modern korunk szolgálatában* címen.<sup>35</sup> Ugyanebben a hónapban rendezi a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete 2. kongresszusát, amelyen a *Dokumentáció és a könyvtárak* címen tart előadást.<sup>36</sup> 1939. augusztus 10–13. között Zürichben tartják a FID XV. Nemzetközi Konferenciáját. Magyarország képviselője ismét Káplány Géza. E konferencia négy témakörre oszlik: 1. munkamegosztás a dokumentáció és a könyvtár között, 2. a dokumentáció és az adminisztráció, 3. az ipari dokumentáció, 4. a fotografikus sokszorosító eljárások a dokumentáció területén.

A két FID konferencián elhangzottokról 1939. november 30-án számol be a Magyar Racionalizálási Bizottság rendezésében a Magyar Mérnök- és Építészegyletben. Ezen az

ülésein határozzák el a Magyar Ipari Dokumentációs Központnak a Technológiai Könyvtáron belül történő létrehozását.<sup>37</sup> Ezt a határozatot később a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok évi közgyűlése elé terjesztik.<sup>38</sup>

1941-ben Káplány a FID Salzburg-i konferenciájára utazik.<sup>39</sup> 1942 tavaszán *A dokumentáció célja és feladatai. Hazai szakkönyvtárak alkalmasságának kérdései a dokumentációt illetően* című tanulmányában számol be az 1941 májusában alakult Deutsche Gesellschaft für Dokumentation első tanácsüléséről (1942. január 19.), majd ugyanezen év szeptemberében részt vesz a fenti dokumentációs intézmény Salzburgban tartott ülésén.

A háború előrehaladtával a Magyar Ipari és Dokumentációs Központ kérdése lekerül a napirendről, Káplány további tevékenysége a Technológiai Könyvtárra korlátozódik. 1940 májusában jelent meg a könyvtár olvasótermeire vonatkozó új „szabályzat”.<sup>40</sup>

Ez év decemberében ünnepli a TKBE 10 éves fennállását. Az ünnepi ülésen Káplány Géza számol be az Egyesület ez idő alatt végzett munkájáról és az elért eredményekről.<sup>41</sup>

Az iparügyi miniszter 1941-ben a kolozsvári Iparmúzeumot, valamint a marosvásárhelyi Iparmúzeumot a Technológiai Könyvtár felügyelete alá helyezi. Mindkét helyen műszaki és ipari jellegű szakkönyvtár is létesül, amelyek a Technológiai Könyvtár irányítása alatt működnek.<sup>42</sup>

A rövidebb lélegzetű tanulmányok után Káplány Géza könyv írására szánja el magát. 1943-ban a TKBE kiadja a *Könyvtárak korszerű fejlesztése és rendezése* című két-kötetes munkáját, amely az eddig gyérszámú könyvtártudományi monográfiák sorában jelentős teljesítmény. Szerzője a második kötetben adja közre az ETO rövidített magyar nyelvű kiadását hazánkban először, a német és francia nyelvű nagykiadások, valamint a német nyelvű rövidített kiadás alapján.<sup>43</sup>

Ő maga így ír könyvéről: „Szemem előtt egy kisebb középkönyvtár képe lebegett, a kisebb könyvtárak magukra hagyott, jóindulatú, de többé-kevésbé avatatlan könyvtárosainak kívántam segítségére lenni. Minden, ami e könyvben van, harmincévi könyvtárosi próbálgatás és tapasztalat eredménye. Nem igen törekedtem arra, hogy mások, jeles bel- és külföldi szakemberek munkáiban fellelhető értékes szakvéleményeket e könyvben összehordjam, azt eggyé gyúrjam, s így feltálaljam. E könyv legyen inkább az én eddigi munkálkodásomnak mintegy kiteljesülése. Húsz év óta, mint egy fontos magyar szakkönyvtár vezetője, mondhatni építőmestere, eleinte két karommal is dolgoztam, míg újjá építettem. E húsz év hite, próbálkozásai, győzni akarása van e könyvben lefektetve.”<sup>44</sup> A művet a magyar könyvtárosi társadalom elismeréssel fogadta.<sup>45</sup>

Mintha önmagáról írta volna könyvének bevezetőjében „... minden vitán felül kétségtelen . . . , hogy holtig megőrzött tanulási vágy nélkül jó könyvtáros el sem képzelhető.”<sup>46</sup>

Káplány Géza 1944. május 13-án, 64 éves korában a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészkarán bölcsészdoktori címet nyert. Disszertációjának címe: *A mérnök-szellem modern korunk szolgálatában*.<sup>47</sup>

Bár a háború már Magyarország területén folyik, a könyvtár, amíg csak lehetséges, nyitvatartja kapuit. A légitámadások következtében súlyos károk keletkeznek, fűteni a terméket már nem lehet, így 1944 novemberében a nyilvános szolgálatot megszüntetik, az olvasótermeket bezárják.



Budapest ostroma alatt a Technológiai Könyvtárat is jelentős károk érik. Az egyik olvasóterem beomlik, a könyvtár állományának egy része tűzben pusztul el. 1945-ben azonban itt is megindulnak a helyreállítási munkálatok, és ez év júniusában a könyvtár ismét megnyitja kapuit olvasói előtt.<sup>48</sup>

1945. június 26-án Káplány Géza „*Előterjesztést*” ír a vidéki fiókhálózat kiépítése, a könyvtár új elhelyezése, Ipari Dokumentációs Központ felállítása céljából, de az ország akkori gazdasági helyzete ezt nem teszi lehetővé, az Országos Könyvtári Központ, amelyet a 11170/1945. M.E. számú rendelettel az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ jogutódjaként hoztak létre, csupán 1947-ben, a feladatait kibővítő rendelet megjelenése után kezdett a Technológiai Könyvtárral foglalkozni.

A TKBE ebben az időben még két vonatkozásban fejt ki hasznos tevékenységet, egyrészt az 1947. április 18-i közgyűlésen *Lakatos* Miklós építés és közmunkaügyi államtitkár tart előadást A Technológiai Könyvtár szerepe az újjáépítés szolgálatában címmel, másrészt *Káplány* Géza ösztönzésére újabb előterjesztés készül a könyvtár fejlesztésére.<sup>49</sup>

Azonban a TKBE a felszabadulás után megváltozott társadalmi és gazdasági körülmények között már nem tudja eredeti célkitűzéseit teljesíteni. 1949-ig tart ugyan még néhány ülést, tevékenysége azonban fokozatosan elhal, s így az egyesület feloszlását elrendelő 170/9/1949. NT. sz. rendelet (Népgazdasági Tanács Határozatainak Tára, Bp. 1949. 60.p.) tulajdonképpen egy már nem létező egyesületet szüntet meg.

A hazai könyvtárügy és azon belül a műszaki könyvtárügy az ötvenes évek elején indul fejlődésének arra az útjára, amelyet a Technológiai Könyvtárból kifejlődött Központi Műszaki Könyvtár (1952), illetve a Műszaki Dokumentációs Központ létrehozása jelez. (1949.)<sup>50</sup>

Káplány Géza e korszak műszaki könyvtárügyét már nem vezethette. Magas korára való tekintettel nyugdíjba vonult, de bejárta a Műszaki Könyvtárba, hogy hatalmas szak tudását szeretett könyvtára számára kamatoztassa.

Élete utolsó éveinek két jelentős szakmai eseményét kell még megemlítenünk, egyrészt 1947-ben Bernben *Németh* Bélával, majd 1948-ban a hágai konferencián *Lázár* Péterrel ő képviseli Magyarországot a FID 11., illetve 13. konferenciáján<sup>51</sup>, másrészt miután a kormány 200 000 devizaforintot biztosított a könyvtár számára, hogy a háború alatt megjelent műszaki könyveket pótlólag beszerezze, az ezzel kapcsolatos bibliográfiai kijelöléseket Káplány Géza végzi el.

Megérte az általa annyiszor propagált dokumentációs munka kibontakozását, látta a műszaki könyvtárügy és a dokumentáció integrálódását, amely ezen a szinten már nem lehetett egyetlen harcos ember munkájának eredménye.

1952. május 9-én halt meg Budapesten.

## IRODALOM

1. Magyar Életrajzi Lexikon. 1. köt. Bp. 1967. 853–854.p. Józsefvárosi Lexikon. Bp. 1970. 115.p., GULYÁS Pál: Magyar írók élete és munkái. (Kézirat, MTA Kézirattára).
2. OMIKK irattár.
3. Id. idézett önéletrajzi vázlatát, OMIKK irattár

4. Bibliográfiai Közlemények (a továbbiakban: MBK) 1931. 1. sz. 13.p.
5. KÁPLÁNY Géza: Könyvtárak korszerű elrendezése . . . Bp. 1943. 1. köt. 82.p.
6. uo. 81.p.
7. MBK, 1931. 1. sz. 72.p.
8. uo. 14–16.p.
9. Magyar Iparosnevelés, 3. évf. 1929. 6. sz. 16.p.
10. Magyar Ipar, 7. évf. 1928. 24. sz. 10.p.
11. KÁPLÁNY Géza: Könyvtárak korszerű berendezése . . . Bp. 1943. 1. köt. 143.p.
12. uo. 143.p.
13. MBK, 1931. 1. sz. 5–6.p.
14. 258.164/1930–VII. sz. rendelet. Függelék: 1934. dec. 13. 185.975/1934–VIII. sz. rendelet. Szövegét ld. MBK, 1941. 24. sz. 25–32.p.
15. Alapszabály. 2. paragrafusa. OMIKK irattár.
16. Alapszabály. 3. paragrafusa. OMIKK irattár.
17. A Magyar Mérnök- és Építészegylet Közlönye, 65. évf. 1931. 23–24. sz. 154.p. Műszaki Lap, 1931. 3. sz. 11.p.  
Technika, 12. évf. 1931. 1–2.sz. 108.p.
18. MBK, 1932. 5. sz. 4.p.
19. MBK, 1932. 3. sz. 8.p.
20. MBK, 1933. 6. sz. 1.p.
21. Pester Lloyd, 1934. febr. 9., Pesti Napló Melléklete, 1934. febr. 14., márc. 29., Népszava, 1934. ápr. 8.
22. MBK, 1936. 13. sz. 5.p.
23. uo. 2.p.
24. uo. 4–10.p.
25. MBK, 1936. 14. sz. 6–12.p.
26. MBK, 1936. 15. sz. 3–4.p.
27. MBK, 1937. 18. sz. 1–18.p.
28. MBK, 1937. 18. sz. 18.p.
29. PÁLFFY M.: A műszaki forrás- és adattudakozó központ. = Technika, 18. évf. 1937. 2. sz. 49–50.p.
30. Magyar Könyvszemle, 3. foly. 62. évf. 1938. 322–323.p.
31. A Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesületének Évkönyve, 1937–38. 2. köt. 66–69.p.
32. MBK, 1940. 22. sz. 4–5.p.
33. MBK, 1938. 20. sz. 1–10.p.
34. Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Évkönyve, 1937–38. 2. köt. 72.p.
35. MBK, 1939. 21. sz. 1–18.p.
36. Magyar Könyvszemle, 3. foly. 62. évf. 1940. 147–156.p.
37. MBK, 1940. 22. sz. 1–18.p.
38. MBK, 1942. 25. sz. 31–34.p.
39. A Budapest Mérnöki Kamara 1941. évi jelentése (Mérnökség és a Technológiai Könyvtár), 145.p.
40. MBK, 1941. 24. sz. 33–35.p.
41. MBK, 1941. 23. sz. 1–28.p.; Anyagvizsgálók Közlönye, 1940. 5. sz. 213–214.p.; Magyar Könyvszemle, 3. foly. 65. évf. 1941. 115.p.
42. MBK, 1942. 25. sz. 1–4.p.
43. MBK, 1944. 26. sz. 10.p.
44. KÁPLÁNY Géza: i.m. 1. köt. 1.p.
45. GORIUPP Alisz: Ismertetés Káplány Géza: Könyvtárak korszerű . . . c. művéről. = Magyar Könyvszemle, 3. foly. 67. évf. 1943. 306–308.p.
46. KÁPLÁNY Géza: i.m. 1. köt. 4.p.
47. PYTE Anyakönyve, 121/1943–44. bejegyzés

- 48-49. MBK, 1947. 27. sz. 2-4.p. Előterjesztés egy Országos Műszaki Könyvtár és vidéki fiókkönyvtár felállítására, illetőleg a Technológiai és Anyagvizsgáló Intézet nyilvános könyvtára átszervezése tárgyában. OMIKK irattár.
50. 4118/1949/136. Korm. sz. rendelet
51. 1268/23/1949. GF. határozat. Közigazgatási rendszám: O. 308.
51. BALÁZS Sándor: Magyarország képviselete és szerepe a FID-ben. Bp. 1960. 5.p.; BALÁZS Sándor: A Nemzetközi Dokumentációs Szövetség (FID). Bp. 1961. 24.p.

